

บทคัดย่อ

โครงการแนวทางการจัดการเลี้ยงสัตว์น้ำในพื้นที่บ่อกุ้งร้างในพื้นที่ปายายเลนบ้านปากท่อ ตำบล เลม็ด อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะใช้ประโยชน์จากพื้นที่บ่อกุ้งร้างใน การเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเคยประสบปัญหาขาดทุนจากการเลี้ยงกุ้ง กูลาดำในช่วงปี 2540 ที่ผ่านมา ทำให้พื้นที่นากุ้งจำนวนมากถูกปล่อยให้ร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ จึงคิดทำ โครงการขึ้น โดยมีคำถามวิจัยว่า รูปแบบการจัดการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อกุ้งร้างที่เหมาะสม ควรเป็นอย่างไร มีวัตถุประสงค์ 5 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อกุ้งร้างที่เหมาะสม 2. เพื่อ พัฒนาการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อกุ้งร้าง 3. เพื่อใช้พื้นที่บ่อกุ้งร้างให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน 4. เพื่อ เป็นแหล่งเรียนรู้แก่ผู้ที่สนใจทั่วไป และ 5. เพื่อสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การดำเนินกิจกรรมของทีมวิจัยเริ่มตั้งแต่ การประชุมชี้แจงโครงการ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชนเพื่อทราบข้อมูลพื้นฐานและความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของชุมชน การถอดบทเรียนการเลี้ยง สัตว์น้ำตามธรรมชาติในระยะเวลาที่ผ่านมา เพื่อเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงสัตว์น้ำที่ผ่านมาจากทีมวิจัยและผู้ที่มี ประสบการณ์ ในการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อกุ้งมาก่อน จากนั้นนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนมาประยุกต์ใช้ ในการปรับปรุงพื้นที่บ่อกุ้งร้างให้เหมาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์น้ำ และการจัดหาพันธุ์น้ำมาเลี้ยงในบ่อ โดยมี การสรุปผลการทำงานผ่านการประชุมทีมวิจัยประจำเดือนอย่างต่อเนื่อง

จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมาของทีมวิจัย มีการนำปลากะพงมาปล่อยเสริม 1 ครั้ง แต่เกิดปัญหาปลาบอบซ้ำจากการขนส่ง และไม่มีความพร้อมในเรื่องการเตรียมบ่ออนุบาลก่อนปล่อยลง บ่อ จึงทำให้ปลาตายจำนวนมาก หลังจากนั้นจะเป็นการหาปูทะเลมาปล่อยเสริมเป็นส่วนใหญ่ สำหรับ การปล่อยปูทะเลเสริมในบ่อ พบว่าทีมวิจัยมีรูปแบบการเลี้ยง 2 แบบคือ แบบที่ 1 หาปูให้ได้ตามจำนวนที่ ต้องการ (ส่วนใหญ่เป็นปูจืดที่ซื้อจากศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงชายฝั่งจังหวัดสุราษฎร์ธานี) ปล่อยเสริมใน บ่อเลี้ยงไปจนใหญ่ และจับขายโดยไม่มีการปล่อยเพิ่ม ซึ่งใช้ระยะเวลาการเลี้ยง 4-5 เดือน ก็สามารถจับปู ขึ้นขายพร้อมกับสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ที่เข้ามากับธรรมชาติเมื่อมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำเข้าออกจากบ่อได้ การ เลี้ยงแบบนี้จะเลี้ยงได้ 2 รอบใน 1 ปี เหมาะสำหรับคนที่มีความรู้ในการซื้อลูกพันธุ์มาเลี้ยง แบบที่ 2 เป็นการ เลี้ยงแบบหมุนเวียน เป็นการทยอยหาปูมาปล่อยเรื่อยๆ และจับปูที่ได้ขนาดตามความต้องการของ ท้องตลาดขึ้นขายเรื่อยๆ เหมาะสำหรับผู้จับปูทะเลเป็นอาชีพอยู่แล้ว เมื่อได้ปูขนาดเล็กก็นำมาปล่อยในบ่อ เลี้ยงก่อนรอให้โตจึงจับขาย การเลี้ยงแบบนี้จะทำให้มีรายได้มาใช้ในครัวเรือน เดือนละ 2,000 -3,000 บาท และก่อนช่วงฤดูน้ำหลากช่วงเดือน พฤศจิกายน ถึงเดือนธันวาคม จะมีการการเปิดบ่อเลี้ยงแบบล้างบ่อ (เปิดหมดบ่อปีละ 1 ครั้ง) ซึ่งจะได้ปู และสัตว์น้ำอื่นๆ ประมาณ 20,000 -30,000 บาท มากน้อยขึ้นอยู่กับ ชนิดและปริมาณสัตว์น้ำที่เลี้ยงในบ่อ ที่ผ่านมามีถือเป็นการเลี้ยงที่คุ้มค่าแก่การลงทุน การเลี้ยงทั้ง 2 แบบ ได้ผลดีไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพในการเลี้ยงของแต่ละคนด้วย

จากการเลี้ยงที่ผ่านมีทีมวิจัยมีรูปแบบการเลี้ยงและการจัดการบ่อเลี้ยงที่คล้ายกัน แต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียด มีนำข้อมูลที่ได้จากการเลี้ยงมาแลกเปลี่ยนทำให้เกิดการเรียนรู้ และข้อค้นพบใหม่ๆ เกิดการเติมเต็มความรู้ และเทคนิคต่างๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์น้ำในบ่อดิน จนสามารถพัฒนาการเลี้ยงให้มีประสิทธิภาพขึ้นได้ เช่น พบว่าการเปลี่ยนถ่ายน้ำเข้าออกในช่วงน้ำใหญ่ 1-5 ค่ำ (ทั้งข้างขึ้น และข้างแรม) จำนวน 3-4 ครั้ง/ช่วง จะทำให้สัตว์น้ำตามธรรมชาติเข้ามาสะสมในบ่อมากขึ้น ทำให้ปูลอกคราบ และเจริญเติบโตได้ดี, การซื้อลูกปูจากพื้นที่ที่มีลักษณะต่างกันมาเลี้ยงในพื้นที่ ทำให้ปูที่นำมาเลี้ยงชะงักการเจริญเติบโต ต้องใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงนานเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงเนื่องจากจะมีต้นทุนในการเลี้ยงสูง, การจับปูในกรณีที่มีปูหลายขนาดในบ่อไม่ควรจับแบบเปิดบ่อเนื่องจากจะทำให้ปูบอบช้ำและตายได้ ควรจับแบบใช้ลอบและเลือกเฉพาะขนาดที่ต้องการมาขาย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการเฝ้าระวังปัจจัยต่างๆ ที่อาจทำให้สัตว์น้ำที่เลี้ยงไว้ได้รับความเสียหาย เช่น การดูแลตาข่ายกันรอบบ่อไม่ให้ขาด การสังเกตสาหร่ายในบ่อ ถ้ามากไปต้องรื้อออกเนื่องจากจะทำให้น้ำเสียได้ การเฝ้าระวังปูจากการลักขโมยของคนที่เข้ามาในพื้นที่ การเฝ้าระวังน้ำเสียจากนาข้างและงดเว้นการเปิดบ่อเปลี่ยนถ่ายน้ำในช่วงนั้น และการเฝ้าระวังในช่วงที่ฝนตกหนักเนื่องจากถ้ามีความต่างของน้ำในบ่อ และนอกบ่อมากเกินไปจะทำให้ขอบบ่อพังได้ เป็นต้น

การทำงานที่ผ่านมาพบว่า การมีส่วนร่วมของทีมวิจัยมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานร่วมกัน เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การเฝ้าระวัง การเตรียมความพร้อมก่อนการเลี้ยง เป็นต้น ทำให้มีการเรียนรู้ ข้อดี-ข้อเสีย, ปัญหา-อุปสรรค และเทคนิคต่างๆ ในการเลี้ยงสัตว์น้ำร่วมกัน จนสามารถพัฒนาการเลี้ยงไปในทางที่ดีขึ้นได้ นอกจากนี้ยังเป็นการง่ายต่อการขอความสนับสนุน หรือความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องความรู้ทางวิชาการที่จำเป็นต่อการเลี้ยงสัตว์น้ำ และลูกพันธุ์สัตว์น้ำที่จะนำมาเลี้ยงเสริมภายในบ่อ ซึ่งพบว่าการซื้อในนามกลุ่มจะได้ในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด ดังนั้น จากคำถามวิจัยที่ว่า **“แนวทางการเลี้ยงสัตว์น้ำที่เหมาะสมในบ่อกุ้งร้างควรเป็นอย่างไร”** นั้น พบว่า การมีส่วนร่วมของทีมวิจัยในการจัดการเลี้ยงสัตว์น้ำร่วมกันในรูปแบบกลุ่ม หรือเครือข่ายนั้นเป็นรูปแบบที่ดี และสามารถแก้ไขปัญหาให้กับทีมวิจัยได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังพบว่าการทำงานที่ผ่านมานอกจากจะกระตุ้นให้เกิดการใช้ประโยชน์จากบ่อกุ้งร้างมากขึ้นแล้ว พื้นที่ยังกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้สนใจ และมีกิจกรรมในการสร้างสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมขึ้นอีกด้วย เช่น การปลูกป่า และการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น